

Секція 1. Аналітичні методи та економіко-математичні моделі в задачах управління економічними системами

основного капіталу та праці на обсяги виробництва валового регіонального продукту Київської області. Таким чином, залежність між факторами виробництва і випуском продукції є прямою, тому додатні знаки перед параметрами a_1 та a_2 цілком обґрунтовані, оскільки зростання будь-якого фактора відповідно призведе до збільшення обсягу виробництва.

Список використаних джерел:

1. Головне управління статистики у Київській області. URL: <http://kyivobl.ukrstat.gov.ua/p.php3?c=40&lang=1> (дата звернення 29.02.2024).
2. Державна служба статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 27.02.2024).
3. Production Function - Definition, Economics, Formula, Types. URL: <https://www.wallstreetmojo.com/production-function> (дата звернення 27.02.2024).

Юрчик Г.,

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри трудових ресурсів та підприємництва
Національного університету водного господарства
та природокористування*

ТІНЬОВА ЕКОНОМІКА: МЕТОДИ ОЦІНЮВАННЯ, МАСШТАБИ ТА ФІСКАЛЬНІ ВТРАТИ В УКРАЇНІ

У статті досліджено існуючі методи оцінювання тіньової економіки як загрози економічної безпеки держави. Проведено порівняння методів вимірювання та масштабів тіньової економіки відповідно до національної методики. Проведено розрахунок фіскальних втрат зведеного державного бюджету та Пенсійного фонду України від мінізації національної економіки.

Ключові слова: тіньова економіка, мінізація, фіскальні втрати.

Тіньова економіка (ТЕ) виступає загрозою економічної безпеки України, перешкоджаючи зростанню стандартів життя населення, забезпеченню умов макроекономічної стабільності та економічного розвитку. Більше того, латентні процеси в економічній сфері підривають правові основи існування держави, формують так звану «паралельну» державу. Україна, на жаль, належить до групи країн з високим рівнем мінізації економіки, що обумовлює необхідність дослідження відповідного сегменту економіки.

Узагальнення існуючих підходів до визначення ТЕ дає право стверджувати, що загалом усю їх кількість умовно можна віднести до одного з таких підходів:

- ✓ юридичний – головним критерієм є незаконний характер діяльності,

тобто він перебуває поза межами офіційного законодавства;

✓ економічний – ТЕ визначається як виробництво, приховане від сплати податків, тобто застосування операції, спрямованих на мінімізацію або ж несплату податків;

✓ статистичний – передбачає неврахування господарської діяльності органами статистики при обліку ВВП;

✓ соціологічний – характерною особливістю цього підходу є підвищена увага до соціальних моментів, неекономічної мотивації, суспільного статусу учасників ТЕ;

✓ комплексний - полягає в узагальненні всіх розглянутих підходів.

Важливим питанням при дослідженні ТЕ є визначення основних методів її оцінювання. Адже саме явище тінізації економічних відносин є латентним, що ускладнює можливості його кількісного виміру. На сьогоднішній день в науці відсутній єдиний методологічний підхід, який може бути застосований до визначення обсягів ТЕ на мікро- і макрорівні. Існують різні методи вимірювання обсягів ТЕ, які досить часто дають занижені або завищені результати досліджень таких обсягів.

Необхідно відзначити, що єдиної загальноприйнятої класифікації методів оцінки тіньової економіки на даний момент не існує. Зокрема, такі науковці як З. Варналій пропонує методи оцінювання ТЕ поділяти на обліково-статистичні, опосередкованого аналізу, безпосередніх перевірок [Ошибка! Источник ссылки не найден.]. О.Пилипенко [2] методи вимірювання ТЕ поділяє на мікро та макро- рівневі, а також за методикою проведення – на економіко-правові, контрольні, обліково-статистичні (табл. 1).

Таблиця 1

Підходи науковців до класифікації методів оцінювання тіньової економіки

Автор	Група методів	Методи		
1	2	3		
З. Варналій [Ошибка! Источник ссылки не найден.]	обліково-статистичні методи	метод специфічних індикаторів	експертний метод	
		структурний метод	балансовий метод	
		метод м'якого моделювання	змішані методи	
	методи опосередкованого аналізу	спеціальні економічно-правові методи	метод бухгалтерського аналізу	
		метод документального аналізу	метод економічного аналізу	
	методи безпосередніх перевірок	соціологічні методи		
		контролюючі методи		
		інвентаризаційні методи		

*Секція 1. Аналітичні методи та економіко-математичні моделі в
задачах управління економічними системами*

Продовження табл. 1

1	2	3		
О. Пилипенко [2]	мікрорівневі методи	економіко-правові методи	метод економічного аналізу	
			метод документального аналізу	
			метод бухгалтерського аналізу	
		контрольні методи	метод економічного контролю	
			метод фінансового контролю	
			метод соціального контролю	
	макрорівневі методи	обліково-статистичні методи	метод використання специфічних індикаторів	метод оцінки детермінантів
			метод технологічних витрат	експертний метод
			структурний метод	змішаний метод

Джерело: узагальнено автором.

В цілях моніторингу та вимірювання ТЕ в Україні прийнято «Методичні рекомендації розрахунку рівня тіньової економіки», у відповідності з якими прийнято виділяти такі методи вимірювання ТЕ: витрати населення – роздрібний товарооборот, монетарний, електричний, метод збитковості підприємств, характеристика яких подана на рис. 1.

Очевидно, що всі вище вказані методи вимірювання ТЕ базуються на ряді припущень та пов'язують масштаби ТЕ з якимось макроекономічним показником або процесом. Стверджувати про об'єктивність та достовірність результатів на основі якогось одного методу не можна. Кожен метод має свої переваги та недоліки, що обумовлює необхідність їх одночасного застосування для отримання більш точних результатів на основі їх порівняння. Варто зазначити, що оцінка масштабів ТЕ є одним із ключових питань в контексті перспектив розвитку країни. Варто зазначити, що оцінка масштабів ТЕ є одним із ключових питань в контексті перспектив розвитку країни. Адже, якщо країна не може утримувати ТЕ в допустимих межах, то це загрожує її економічній безпеці. Тому національна методика передбачає розрахунок рівня тінізації національної економіки не лише за окремими методами, але й інтегрального рівня за усіма вказаними методами.

В цілях визначення та моніторингу масштабів ТЕ в Україні Міністерство економіки України публікує аналітичний огляд за назвою «Тенденції тіньової економіки». За даними Мінекономіки інтегральний рівень ТЕ в Україні у 2014-2015 рр. сягнув максимального рівня (35-36%), в той же час з 2016 по 2019 роки масштаби ТЕ суттєво знизились (до 28%). Протягом 2020-2021 рр. рівень ТЕ дещо збільшився (до 30-32%). Найвищий рівень тінізації національної економіки демонструє монетарний метод, найнижчий – витрати населення – роздрібний товарооборот. Це обумовлено методологічними особливостями та припущеннями, які лежать в основі відповідних методів (табл. 2).

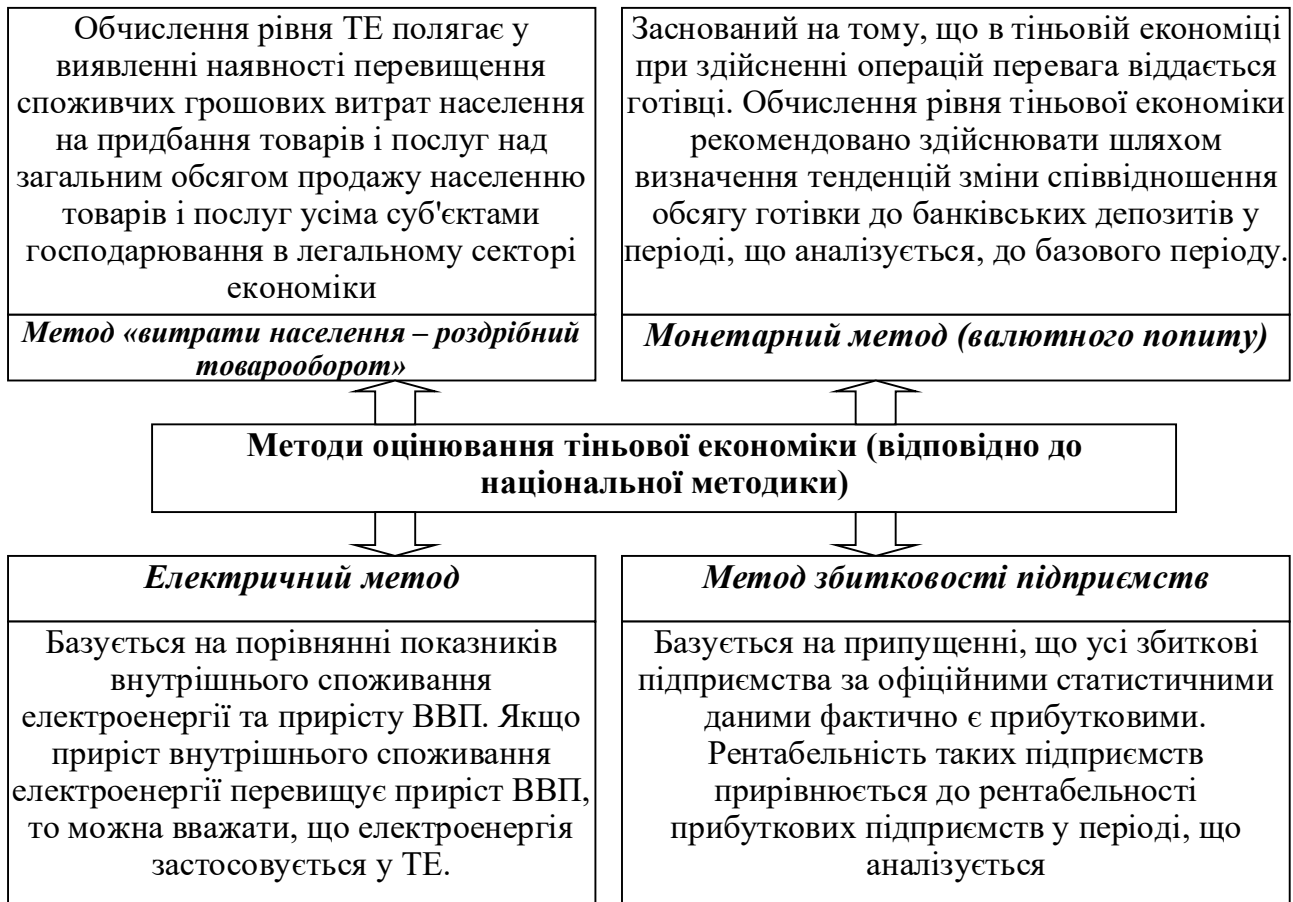

Рис. 1. Характеристика основних методів оцінювання тіньової відповідно до національної методики

Джерело: побудовано автором.

Таблиця 2

Рівень тінізації національної економіки за різними методами (за оцінками Міністерства економіки)

Рівень тінізації економіки	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
інтегральний	36	32	30	30	36	35	33	32	29	28	30	32
монетарний	38	34	30	29	33	33	33	31	32	30	31	33
електричний	36	28	28	30	38	35	31	29	27	26	24	27
збитковості підприємств	34	29	31	31	35	30	25	25	23	24	26	23
витрати населення – роздрібний товарооборот	30	43	36	35	38	39	33	33	28	25	23	22

Джерело: [3].

Секція 1. Аналітичні методи та економіко-математичні моделі в задачах управління економічними системами

Варто зазначити, що відповідно до національної методики оцінювання рівня економічної безпеки граничний рівень тінізації економіки, який загрожує безпеці, визначено на рівні 30%. Очевидно, що відповідна межа в Україні подолана (виключення склали лише 2018-2019 рр.), що є вкрай негативним.

Тінізація економіки обумовлює фіскальні втрати зведеного державного бюджету та Пенсійного фонду. Для обґрунтування фіскальних втрат внаслідок функціонування ТЕ в Україні необхідно скористатися податковим навантаженням. Відповідні розрахунки здійснювалися в такій послідовності: 1) розрахунок тіншового ВВП (як добуток офіційного ВВП та інтегрального рівня тінізації економіки за відповідні роки); 2) розрахунок податкових втрат (як добуток податкового навантаження та тіншового ВВП).

Як бачимо, розрахунки свідчать, що протягом 2014-2021 рр. зведений державний бюджет зазнав суттєвих фіскальних втрат (від 133,5 млрд. грн у 2014 р. до 464,7 млрд. грн. у 2021 р.). В той же час, податкові втрати Пенсійного фонду є суттєво нижчими та у 2021 р. сягнули 96,1 млрд. грн.

Рис. 2. Фіскальні втрати зведеного державного бюджету та Пенсійного фонду внаслідок тінізації національної економіки, млрд. грн.

Джерело: розраховано автором.

Безумовно, такі фіскальні втрати обумовлюють зниження рівня економічної безпеки держави, адже призводять до зменшення фінансування таких соціально значимих видатків як заробітна плата у бюджетній сфері, охорона здоров'я та соціальний захист населення, а також пенсійне забезпечення. З огляду на очевидні загрози від тінізації економіки, очевидним є факт доцільності реалізації програми детінізації національної економіки. Однак, ефективна боротьба з

тіньовою економікою потребує комплексного підходу та проведення інституційних реформ у сферах оподаткування, регулювання підприємницької діяльності та боротьби з корупцією.

Список використаних джерел

1. Варналій З.С. Актуальні проблеми забезпечення національної економічної безпеки в Україні. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2009. 1. С. 1-18.

2. Пилипенко О.О. Протидія тінізації економіки України. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальності: 051 «Економіка» (05 «Соціальні та поведінкові науки»). Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Міністерство освіти і науки України. Київ, 2021.

3. Офіційний сайт міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: www.me.gov.ua.

Яцюк О.,

*аспірант кафедри менеджменту та адміністрування,
Івано-Франківський національний технічний
університет нафти і газу*

**АНАЛІЗ ПЕРСПЕКТИВ ТА ПРОГНОЗУВАННЯ ПРОЦЕСІВ
РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ПІДТРИМКИ ТА РОЗВИТКУ
ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ В УКРАЇНІ**

В роботі проаналізовано перспективи реформування системи підтримки та розвитку трудового потенціалу в Україні. Спрогнозовано процеси підвищення ефективності взаємодії бізнесу та інфраструктурних складових ринку праці. Запропоновано створити громадський координаційно-дорадчий офіс при Міністерстві економіки України для забезпечення зростання ефективності роботи Державної служби зайнятості України в сфері надання роботодавцям послуг із добору працівників, а також сприяння усуненню гендерного дисбалансу в питаннях працевлаштування та оплати праці.

Ключові слова: ринок праці, трудовий потенціал, гендерний дисбаланс, служба зайнятості, структурне безробіття.

Повномасштабна війна в Україні, введення військового стану, руйнування внаслідок ракетних обстрілів значної кількості інфраструктурних і цивільних об'єктів, переміщення значної кількості населення та релокація бізнесу в тиллові області, спад економіки та необхідність адаптації бізнесу до роботи у військовий